

Merima Omeragić

merima.omeragic@unsa.ba

Univerzitet u Sarajevu

Centar za interdisciplinarnu studiju „prof. dr Zdravko Grebo“

Postjugoslavenski (feministički) književni kontinent ili književnoteorijska heteroutopija kao moćan alternativan glas

From Post-Yugoslavia to the Female Continent: A Feminist Reading of Post-Yugoslav Literature / Tijana Matijević. – Bielefeld: Transcript Verlag, 2020 – 274 str. – ISBN Print-ISBN 978-3-8376-5209-3, PDF-ISBN 978-3-8394-5209-7.

U cilju postavljanja izazova u oblasti postjugoslavenskih književnosti, studija Tijane Matijević, pod naslovom *From Post-Yugoslavia to the Female Continent: A Feminist Reading of Post-Yugoslav Literature* (Od post-Jugoslavije do ženskog kontinenta: feminističko čitanje postjugoslavenske književnosti), rekonstruira kulturološko polje zajedničke prošlosti koje se reprezentira u književnosti u proteklom ratovima u državama Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije. Knjiga je objavljena na osnovu doktorskog rada i po logici prethodnih naučnih istraživanja, te značajno proširuje oblast koju su ranije istraživale Katja Kobolt, dijelom Jelena Petrović, te, u kontekstu nacionalnih kanona, Emilija Kovač, Ajla Demiragić i Tatjana Jovanović. Na temelju ideje da se postjugoslavenska književnost može proučavati kao zasebna oblast, autorka je identificirala nova značenja u domeni razmatranja kontinuiteta prošlosti, ali i spona između centralnih pojmova melanholije i literarnog svjedočenja. Pažljivim čitanjem marginaliziranih tekstova, sačinjena je mapa i izgrađen naučni okvir; krovni diskurs. Stavljanjem literarnih tekstova u transnacionalni kontekst izazvan je dijalog različitih tekstova. Važnost integriranja razdvojenih pojedinačnih književnosti povećava se u korist generiranja jugoslavenskog kulturnog, specifično književnog prostora.

U uvodnom dijelu, istraživačica ne samo da proučava etičke efekte „raspada Jugoslavije, onog što izlazi iz ruina“ (Matijević 2020: 8), ona ujedno i konstruira prostor utopijskog feminističkog kontinenta. Unutar navedenog prostora u centar pažnje stavlja se spona *post-* i jugoslavenskih feminističkih praksi sa svrhom u „identificiranju poveznica između patrijarhata, nacionalizma i rata“ (Matijević 2020: 25), kao i razmatranja uticaja na

kreiranje alternativnog prostora. Studija je u suštini dvodimenzionalna. S jedne strane, njena funkcija je uzurpiranje položaja dominantnih narativa, prevashodno istorije i književnosti, s druge strane, studija generira alternativna polja, diskurse i teorije, ustrajava na kontinuitetu ženske književne tradicije i pisanja. Naučni konstrukt sačinjen je na bazi poimanja „ženskog pisanja kao prakse pisanja izvan maskulinističke i patrijarhalne ekonomije diskursa“ (Matijević 2020: 9). Drugu dimenziju naučnog okvira čini tumačenje književnih praksi pisanja o postjugoslavenskom kao o „društvenim i kulturalnim hijerarhijama koje osvjetljavaju prošlost socijalističke Jugoslavije i jugoslavenskih ratova“ (Matijević 2020: 10). Argumenti koji potvrđuju i proističu iz okvira, i, obrnuto, u indukcijsko-dedukcijskom smislu, predočeni su u analizi vankanonskih književnih tekstova.

Studija je strukturirana u pet centralnih poglavlja. Naučno težište je na središnjim razmatranjima i argumentiranju, odnosno dubinskoj analizi književnih tekstova. Istraživački korpus obuhvataju prozna djela: Ildiko Lovas, Tanje Stupar Trifunović, Tee Tulić, Ivane Simić Bodrožić, Snežane Andrejević, Luke Bekavca, Olje Savičević Ivančević i Slobodana Tišme. Pored zanimljive interpretacije pojedinačnih prozih djela, poseban doprinos ideji da se načini slika postjugoslavenske književnosti obezbjeđuje pregršt referenci, vješta upotreba tematskih, žanrovskih i produkcionih poveznica, te postupno argumentiranje teze.

Centralno poglavlje pod nazivom „Women’s Writing and Critical Nostalgia: On Ildiko Lovas’ Fiction“, s hipotezom o kritičkoj nostalgiji, otvara interpretacija kratke proze *Via del Corso*, *Stvarni konobar* i *Zlatna priča* kao mjesta propitivanja koncepta nostalgije u ženskom pisanju. Nasuprot *Stvarnom konobaru* i *Zlatnoj priči* metaforiziranima masovnim razaranjem knjiga i dehumanizacijom žene (verovatno je u pitanju otok Sv. Grgur – radni logor za žene), u prozi *Via del Corso* ispitana je moć prevazilaska jugoslavenskog hronotopa. Osim identifikacije tabu-tema, potencijal ove hipoteze ogleda se u dokazivanju utišanosti žene. Unutar takvog koncepta, istraživačica prepoznaje i potencira značaj pisanja/analize iskustava nasilja, mizoginije, ženskog tijela i lezbejske ljubavi, s ciljem destabiliziranja dvostruke (umjetničke i naučne) cenzure. Naime, radi se o kritici „kako su žene isključene ne samo iz političkog diskursa [o komunističkim stradanjima nakon Drugog svjetskog rata], nego i iz reprodukcije kulture“ (Matijević 2020: 57). U skladu s tim, istraživanje ove književne teme nametnulo se kao bitna karika pri osvjetljivanju tamnih mjesta jugoslavenske prošlosti i njene reprezentacije u književnosti, ali i u težnji da se doprinese rekonstrukciji naše ženske književne tradicije.

U poglavlju „Post-Yugoslav Écriture féminine“, Tijana Matijević propituje koncept ženskog pisma preko struktura maskuliniteta, nacionalizma i ratova, ratne konfiskacije tijela i

ženskih glasova. Unutar navedene hipoteze analiziraju se glasovi otpora: Tanje Stupar Trifunović, Tee Tulić i Ivane Bodrožić. Analiza *Satova u majčinoj sobi* Tanje Stupar Trifunović i *Kose posvuda* Tee Tulić izvršena je s fokusom na gubitak figure majke. Unutar ovog motiva precizno su razrađeni i interpretirani elementi suočavanja s opresijom, ulogama, pre-simboličkim majčinskim, ali i zadatak gradnje matrilinearnog poretka. Za razliku od prethodno pomenutih spisateljica, naracija Ivane Bodrožić određena je poviješću i poretkom u kojem djevojčica raste uz traumu gubitka oca u ratu. U tom kontekstu istraživačica dokazuje da se pisanje Ivane Bodrožić uspostavlja kao „refleksija abnormalnog života u užasnoj ratnoj realnosti“ (Matijević 2020: 99), ali i kao modus odgovora na relevantnost muškog pisanja i žensku isključenost. Na primjeru odabranih spisateljica, autorka pruža značajne uvide u njihovu specifičnost, te, šire, karakter književnosti koju ispisuju žene na temu ratova. U cilju jačanja baze za interpretaciju, autorka sačinjava svojevrsnu skicu post/jugoslavenskog ženskog pisanja upisujući u navedeno polje i prikaze knjiga *Božanska dječica* Tatjane Gromača, *Rod avetnjaka* Slađane Bukovac, *Dabogda te majka rodila* Vedrane Rudan, kao i *Arzamas* Ivane Dimić. Osim što se proširilo polje ženskog pisanja, pripajanjem nekolicine autora u ovo polje, akcentirana je razlika između ženskog i onog književnog diskursa koji (po liniji maskuliniteta) može (p)ostati dominantan.

Poglavlje „The Other Writing: Atonement and Female Authorship in Snežana Andrejević’s and Luka Bekavac’s Fiction“ utemeljeno je na istraživanju drugosti pozicije pisanja i pripovijedanja iz perspektive obespravljenih. Iako dijele književni identitet, posebno u spektru reprezentacije vremena rata, sjećanja, feminističkih projekcija i subjekta, recepcija djela Snežane Andrejević i Luke Bekavca ovisna je o njihovoj poziciji u kulturi. Imajući u vidu autorsku svijest o rodosti, uvodi se izazovna perspektiva koja se tiče ambivalentnosti postjugoslavenske književnosti. Savremena dvostranost se može sumirati „ponovnim vraćanjem situacije privilegiranja muškog autorstva“ (Matijević 2020: 117). Na ovom primjeru, identificirana pojava funkcionira na nivou nepoznatosti romana i spisateljice, i identiteta autora kao poznatog, priznatog i istaknutog istraživača i književnika. Cilj istraživanja Tijane Matijević uspostavlja se u smjeru razotkrivanja i prikazivanja „slijepih tačaka u recepciji i uopšte književnog diskursa u kojem dvoje uporedivih pisanja i njihovih autora imaju dva paralelna književna života“ (Matijević 2020: 118).

Naučno uporište za peto i šesto poglavlje predstavlja suočavanje s konceptima prošlosti i književnim istorijografijama. Stoga se, s pravom, autorka studije u dva navrata pita „What to Do With the Past? Feminist Literary Historiographies“. Zasebnim interpretacijama romana *Adio, kauboju* Olje Savičević Ivančević i *Bernardijeve sobe* Slobodana Tišme,

primjećen je potencijal različitog koncipiranja „utopijskih teritorija koje se nose sa tragovima nepristupačne prošlosti, ali u cjelini zapravo omogućavaju prevazilaženje 'prošlog narativa'“ (Matijević 2020: 151). Svođenje Olje Savičević Ivančević i Slobodana Tišme u istu teorijsku ravan pokazalo je različite literarne pristupe obradi prošlosti. Tako, dok se Slobodan Tišma drži avangardne utopije, pisanje Olje Savičević Ivančević komunicira sa sferom feminističkog postjugoslavenskog, jer ona „pripovijeda priču o (boljoj) prošlosti socijalističke Jugoslavije [...] i raspadu i refrakciji s i izvan spolnih/rodnih problema“ (Matijević 2020: 154).

Značaj studije ogleda se u činjenici da donosi drugačiji i novi portret postjugoslavenske književnosti, koji je različit od zvaničnog, priznatog i preporučenog. Najkraće rečeno, istraživačica odabirom naučne aparature i metodologije, kao i korpusa, formira „ženski kontinent unutar postjugoslavenske književnosti“ (Matijević 2020: 251), zasnovan na ideji heterogenosti. Navedena heterogenost je utemeljena na kritici poretka i zakonitosti maskulinističkog književnog kanona. Imanentno transnacionalnog karaktera, heterogeni postjugoslavenski književni kontinent uključuje pisanje drugih i drugačijih. Na teorijskom nivou radi se o konstruktivnom uporištem u proširenom shvatanju ženskog pisanja, ispitivanju relacija ratne istorije i sadašnjosti, te s treće strane o fenomenima ispisivanja identiteta i tijela. Tijana Matijević stvara potrebna znanja, poveznice, trasira raskrsnice, koristi inovirane metode i teorije, odnosno kako sama sumira, teži kreiranju novog pristupa koji će supostojati s dominantnim, a ne „diskriminativnoj, perfekcionističkoj utopiji“ (Matijević 2020: 255).

Merima Omeragić

merima.omeragic@unsa.ba

University of Sarajevo

Centre for Interdisciplinary Studies “Prof. Dr Zdravko Grebo”

**The Post-Yugoslav (Feminist) Literary Continent or Literary Theoretical
Heterotopia as a Powerful Alternative Voice**